

lunması şarttır. Cenin sağ olarak doğar da sonradan ölürse gurre değil tam diyet ödenir. Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe göre çocuğun düşmesi kastıyla kadının karnına vurulmuşsa diyet değil kısas gerekir. Hamile bir kadının öldürülmesi durumunda öldürme suçunun cezası olarak kısas veya diyet gerekirse de karnındaki cenin için ayrıca gurre ödenmez. Fakat önce cenin düşer, ardından anne ölürse kısas veya diyet cezasından ayrı olarak cenin için de gurre gerekir. Hanefî ve Mâlikî fakihleri, ceninin annenin ölümünden sonra düşmesi veya ölmesi halinde gurreyi gerekli görmezken Şâfiî ve Hanbelîler her iki halde de gerekli görürler. Öte yandan ceninin hangi safhadan itibaren düşürülmesinin gurreyi gerektirdiği hususu da çocuk düşürmenin dinî ve hukukî hükmü konusundaki görüşlerle bağlantılı olarak fakihler arasında tartışmalıdır (bk. ÇOCUK DÜŞÜRME). İslâm hukukçularının bir kısmı, gurrenin gerekli olması için ceninin dış görünümünün insana benzemesi, meselâ organlarının kısmen belirginleşmesi şartını ileri sürer ve daha önceki safhalarda sadece hükûmet-i adlî'i lüzumlu görürken çoğunluk, düşenin cenin olduğundan emin olunması şartıyla her safhada gurreyi gerekli kabul eder. Her iki görüş de esasında suçun oluşması ve müeyyidenin uygulanması hususuna objektif bir ölçü getirmeyi amaçlar. İmâmîye ekolünde gurre miktarının ceninin bulunduğu safhaya göre giderek artması da gurrenin hem tazminat niteliğiyle, hem de çocuk düşürmenin dinî hükmü konusunda literatürde yer alan görüşlerle bağlantılıdır.

Düşürülen ceninin cinsiyeti gurrenin miktarını etkilemez. Hanefîler'e göre hükmen müslüman bir ceninin gurresiyle müslüman olmayan ceninin gurresi de eşittir. Diğer üç mezhebe göre ise müslüman olmayanın gurresi daha azdır.

Gurre ceninin mirası kabul edilir ve miras hukuku hükümlerine göre vârisleri arasında bölüştürülür. İslâm hukukunda öldürme fiili mirastan mahrumiyet sebebi olduğundan ceninin düşmesine sebep olan kişi aynı zamanda vâris ise mirastan pay alamaz. Mâlikî mezhebinde zayıf bir görüşe ve Leys b. Sa'd'a göre gurre sadece annenin hakkıdır.

Mâlikî ve Hanbelîler'e göre gurreyi ceninin düşmesine sebep olan kişi, Hanefî ve Şâfiîler'e göre ise âkile* öder. Gurrenin ödenme süresi konusunda peşin,

bir yıl ve üç yıl şeklinde farklı görüşler vardır.

Düşürülen cenin birden fazla olursa her biri için ayrı gurre gerekir. Gurrede cezadan çok tazminat niteliği hâkim olduğundan birkaç kişinin birlikte sebep olduğu tek bir çocuğun düşürülmesi fiilinde tek gurre ödenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "gurre" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ğrr" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "ğrr" md.; *Kâmus Tercümesi*, II, 577-580; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğrr" md.; Buhârî, "Vuđû", 3, "İ'tişâm", 13, "Diyât", 25, 26; Müslim, "Tahâret", 34-39, "Kasâme", 34-39; İbn Mâce, "Tahâret", 6, "Diyât", 11; Ebû Dâvûd, "Diyât", 19; Tirmizî, "Diyât", 15; Nesâî, "Kasâme", 39; Şâfiî, *el-Üm*, VIII, 249-250; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, II, 198-199, 212; Serahsî, *el-Mebsût*, XXVI, 87-90; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VII, 325-327; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (Matbaatu Hassân), II, 479-481; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 353; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 535-558; Nevevî, *Tehzîb*, IV, 58; a.m.f., *Şerhu Müslim*, XI, 175-176; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, Bulak 1300, II, 207; XII, 218-223; Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), II, 247; XXIV, 66-69; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, V, 373, 379-384; Şevkânî, *Neylül-eutâr*, Kahire 1380/1961, VII, 73-76; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), V, 377-379; Abdülkâdir Üdeh, *et-Tesrî'u'l-cinâ'iyü'l-İslâmî*, Kahire 1977, II, 292-302; Bilmen, *Kamus*, III, 13-14, 150-155; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, V, 372-377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VI, 363-367; VIII, 253-254; "İchâd", *Mv.F*, III, 162-168; "Gurre", *a.e.*, XXXI, 169-172.

MUHSİN KOÇAK

GURUR

(الغرور)

Kişinin, mânevî açıdan değersiz sayılan şeylere aldanıp onlarla avunması anlamında ahlâk terimi.

Sözlükte "aldatma, kandırma; aldanma, kapılma; gaflet, bilgisizlik" anlamlarına gelen gururun "bâtıl şey" mânasındaki gâr kelimesinin çoğulu olduğu da ileri sürülmüştür. Ancak yaygın görüşe göre gurur tekil bir kelimedir ve "insanın, mânevî ve ahlâkî açıdan değersiz sayılan süflî şeylerin cazibesine kapılarak onlarla avunması" demektir. Aynı kökten türeyen garûr "aldatan, kandıran" anlamında şeytanı, dünyayı ve genel olarak insanı gaflete düşürüp yanıltan şeyleri ifade eder (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğrr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ğrr" md.; Fîrüzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "ğrr" md.; Gazzâlî, III, 379).

Kur'an-ı Kerim'de gurur ve bu kökten gelen diğer kelimeler yirmi yedi âyette geçmektedir. Bu âyetlerin çoğunda gururun "dünyaya kapılma, aldanma" mânası ağır basar. Kur'an öğretisine göre, geçiciliği ve aldaticılığı unutulmuş bir değeri varmış gibi kendisine bağlanılan dünya insanların dinleri ve uhrevî hayatları için büyük bir tehlikedir (bk. DÜNYA). Zira, "Dünya hayatı aldaticı bir me-tâdan ibarettir" (Âl-i İmrân 3/185; el-Hadîd 57/20). Âyetlerde, insanların inkâr sapmaları ve sonuçta azaba çarpıtılmalarında dünya hayatına aldanıp onunla avunmalarının büyük etkisi olduğu (el-A'râf 7/51; el-Câsiye 45/35), insanlar gibi cinlerin de dünyaya aldandakâfir olabileceği (el-En'âm 6/130) bildirilir. Bir âyette, güçlü bir dinî ve ahlâkî suurun en önemli öğeleri olan Allah'a saygı, uhrevî sorumluluk kaygısı ve Allah'ın vâdininin hak olduğuna inanmanın gerekliliği vurgulandıktan sonra insanlar şu şekilde uyarılır: "Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve sakın aldaticı (garûr "şeytan"), Allah'ın affına güvendi-rek sizi kandırmasın!" (Lokmân 31/33).

Fahreddin er-Râzî, Kur'an'ın dünya hayatı hakkındaki bu uyarıcı ve bir ölçüde kötümser yaklaşımını, dünyada birçok bedeni-maddî haz ve menfaat elde edilse bile yine de tatminsizlikten doğan bir bunalımın sürüp gideceği, bitmek tükenmek bilmeyen hırsın insanı huzursuz edeceği, dünyaya aşırı düşkünlüğün ve onun geniş imkânlarından faydalanmanın insanın âhîret mutluluğuna azalmasına yol açacağı düşüncesine bağlamaktadır (*Mefâtihu'l-gayb*, IX, 126-127).

İslâm düşünce ve ahlâk tarihinde gurur, ayrıntılı bir şekilde ilk defa Hâris el-Muhâsibî'nin tasavvufî ahlâkî en eski kaynaklarından olan *er-Ri'âye li-ğukûkullâh* adlı eserinde ele alınmıştır. Bu eserin gururla aynı anlamı taşıyan "Gurre" başlıklı bölümü, Gazzâlî'nin *İhyâ'* adlı eserindeki "Zemmü'l-gurur" bölümüne hem şekil hem muhteva bakımından örnek teşkil etmiştir. Gazzâlî, eserin kırk temel konusundan biri olarak incelediği gururu bir tür bilgisizlik saymıştır. Buna göre bozuk ve yanlış bir görüşe dayanarak kendisinin iyi yolda olduğunu savunan kişi gurura kapılmıştır. Esasen insanlar farklı derecelerde yanlışlık yaptıkları halde kendilerini doğru yolda görürler, böylece gaflet içinde aldaticı bir güven hissi duyarlar. Gazzâlî'nin "Gurura kapılmış zümreler" başlı-

ği altında ortaya koyduğu, ilim adamları, ibadet ehli, tasavvuf ehli ve servet sahiplerinden oluşan dümlerle ilgili saabetli tahlilleri, İslâm zümresine tarihinde yüksek değerde bir ahlâk ve dindarlık eleştirisiidir.

Türkçe'de gurur kelimesi "kendini beğenme, böbürlenme, kibir" mânasında kullanılmakta, bu tür duygular taşıyan kimseye de mağrûr denilmektedir (bk. KİBİR; UCB).

BİBLİYOGRAFYA :

Râğb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğrr" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "ğrr" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "ğrr" md.; *Kâmus Tercümesi*, "ğrr" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğrr" md.; Gazzâlî, *İhyâ'* (Beirut), III, 378-414; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, IX, 126-127, 152; İbn Müflih el-Makdisî, *el-Âdâbü's-şer'iyye*, Kahire 1987, I, 132-135; Ahmed eş-Şerbâsî, "Hâdişü'l-gurûr fi'l-Kur'ân", *ME*, XXVII/4 (1955), s. 486-491.

MUSTAFA ÇAĞRICI

GUSÛL

(الغسل)

Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilik halinden kurtulmak için gerekli olan dinî temizlik.

Sözlükte "yıkamak, temizlemek" mânasında masdar ve "yıkama" anlamında isim olan gusûl (gusl) kelimesi terim olarak cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikten temizlenme niyetiyle bütün vücudu su ile yıkamayı ifade eder. Türkçe'de "boy abdesti" ve bazı bölgelerde halk arasında "büyük abdest" olarak bilinir. Kur'an-ı Kerim'de bu temizlik bir âyette gusl (en-Nisâ 4/43), iki âyette de tahâret (el-Bakara 2/222; el-Mâide 5/6: tetahhür) kökünün türevleriyle ifade edilmiştir. Hadislerde ise gusl ve igtisâl masdarlarının türevleri sıkça kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğsl" md.).

Eski Mısır dininden Hinduizm'e kadar geleneksel dinlerde "mânevî kirlilik hali olarak kabul edilen bazı olaylardan kişinin su ile kendisini arındırması" anlamına gelen gusûl, maddî bir temizlikten ziyade kırılan veya çiğnenen bir tabuyu onarmayı ifade eder. Bilinen ilk örneklerden biri eski Mısır'da doğumla ilgili olup kadın hamilelik sırasında ve doğumdan sonra toplam on dört gün bütün vücudunu kapsayacak şekilde yıkanır. Irak Sâbiileri de (Mandeanlar) cinsî münasebetten sonra hem erkeğin hem de kadının yıkanmasını gerekli görürlerdi. Cinsî münasebetten sonra kadınların

gusletme geleneği Hindûlar arasında da yaygındır.

Yahudilik'te gusûl kavramı yeterince açık değildir. Kadınlar âdet (niddah) dönemi boyunca kirlî kabul edilmişlerse de (Levililer, XV/19 vd., XVIII/19) Eski Ahid'de bu durumdaki kadınlar için gusle benzeyen bir arınma vasıtası belirtilmemiştir. Fakat cinsî münasebette bulunan erkek ve kadının su ile yıkanması istenmiştir (Levililer, XV/16-18). Hıristiyanlık'ta vaftiz müessesesi bulunmakla birlikte İslâm'daki gusûl kavramına tekabül eden herhangi bir uygulama görülmemektedir.

İslâm dininde, "Eğer cünüpseniz iyice temizlenin" (el-Mâide 5/6); "Temizleninceye kadar onlara -hayızlı kadınlara- yaklaşmayın" (el-Bakara 2/222) meâlindeki âyetlerin kısmen kapalı ifadesi Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları ile açıklığa kavuşturulmuş (ilgili bazı hadisler için bk. Buhârî, "Gusûl", 28; Müslim, "Hayız", 87, 88; İbn Mâce, "Tahâret", 111; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 84), cünüplük halinde veya hayız ve nifas sonrasında gusletme âkil bâliğ olan her mükellefe farz kılınmıştır. Cünüplük, hayız ve nifas hali literatürde "hükmi kirlilik" veya "büyük hades" olarak adlandırılmış ve konuyla ilgili hadislerden de hareketle bu durumda olanların gusledip temizleninceye kadar namaz kılmaları, camiye girmeleri, Kur'an'a dokunmaları veya onu okumaları, Kâbe'yi tavaf etmeleri câiz görülmemiştir.

Gusûlde bütün vücudun kuru bir yer kalmayacak şekilde tamamen yıkanması şarttır. Hanefî ve Hanbelîler'e göre ağız ve burnun içi beden (yüzün) dışından sayıldığı için gusûlde ağza su almak (maz-maza) ve burna su çekmek (istinşâk) suretiyle buraları yıkamak da farzdır. Bu sebeple guslün ağza su almak, burna su vermek ve bütün vücudu kuru yer kalmayacak şekilde yıkamak şeklinde üç farzının bulunduğu belirtilir. Mâlikî ve Şâfiîler ile Şâ'dan Ca'ferîler'e göre ise ağız ile burnun içi beden dışından sayılmadığı için gusûlde yıkanmaları farz değil, sünnettir. Gusûlde niyet Hanefîler'e göre sünnet, diğer mezheplere göre farzdır. Vücudu ovalamak Mâlikîler'e ve Şâfiî fakihlerinden Müzenî'ye göre farzdır; ayrıca gusle besmele ile başlamak da Hanbelîler'e göre farzdır.

Guslün sünnetleri de şunlardır: Cünüplükten dolayı yıkanmaya niyet etmek, besmele ile başlamak, elleri üç kere yıkamak, avret yerlerini ve varsa bed-

nindeki pisliği yıkamak, namaz abdesti gibi abdest almak, parmaklarla saçları tarar gibi yaparak suyun saç köklerine ulaşmasını sağlamak, önce sağ omuza, sonra da sol omuza su döküp bütün bedeni ovalamak, her organı üç kere yıkamak ve gusûl esnasında bu sıraya riayet etmek.

Gusûl "mutlak su" denilen nehir, pınar, kuyu, deniz ve yağmur suları ile yapılır. Gusûlde aslanan bütün vücudu yıkamak olduğuna göre saç, sakal, bıyık ve kaşların yıkanıp diplerinin ıslatılması, saçları örgülü olmayan kadınların hem saçlarını yıkamaları hem de diplerine suyu ulaştırmaları gerekir. Saçları örgülü olanların ise saçlarını çözmeden sadece diplerini ıslatmaları yeterli ise de Hanbelîler hayız ve nifas sebebiyle gusûlde örgülü saçın çözülmesini gerekli görürler. Ayrıca küpe deliklerinin ovalanarak, dar yüzüğün oynatılarak suyun buralara ulaşmasını sağlanmalıdır.

Bedeninde yara bulunan kişi yaranın üzerindeki sargıyı çıkararak yıkanır; yıkama yaraya zarar verirse sargının üzerine mesheder, bu da zarar verirse mes-hetmez. Yıkandıktan sonra abdesti bozacak bir şey meydana gelirse sadece abdest bozulur. Gusûl yapması gereken bir kimse bedenindeki pislikleri giderdikten, ağızına ve burnuna su aldıktan sonra deniz ve ırmak gibi yerlere girecek olursa gusûl yapmış sayılır.

Gusûl gerektiren hallerden cünüplük, meninin cinsî bir zevkle (şehvetle) tenâsül organından çıkmasıyla oluşur. Bunun rüyada veya uyanırken hâsıl olacak cinsî bir arzudan veya herhangi bir heyecandan ileri gelmesi mümkündür. Bu hallerde ve ayrıca meni gelmesi bile cinsî münasebette bulunma durumunda hem erkek hem de kadına gusûl farzdır (bk. CENÂBET; CİMÂ). Uyandığı zaman düşününün azdığını hatırlamadığı halde çamaşırının meni ile kirlendiğini gören kimse de cünüp sayılır. Bunun aksine ihtilâm olduğunu sandığı halde çamaşırını kirlenmeyen kimsenin gusûl yapması gerekmez. Hanefîler'le Ca'ferî fakihlerine göre cünüp olan kimsenin, idrar yolundaki meni kalıntılarının temizlenmesi için bir süre beklemesi veya küçük abdestini yapması gerekir. Bunu yapmadan gusletmesi halinde gusûlden sonra gelen meniden dolayı yeniden yıkanması icap eder. Hanbelî ve Mâlikîler'e göre ise bu durumda yeniden gusûl gerekmez. Şâfiîler'le Ca'ferî fakihlerine göre, ister şehvetle ister şehvetsiz olsun te-